

ŞEREF TAN'IN ŞİİRLERİNDE HARPUT İMAJI

Doç. Dr. Tarık ÖZCAN¹

Şeref Tan, 1937 yılında Elazığ'ın şimdiki adı Yurtbaşı olan Hoğu köyünde dünyaya gelmiştir. İlkokulu bitirdikten sonra Erzurum Yapı Enstitüsü imtihanlarını kazanır. Böylece gurbet acısıyla ilk kez Erzurum'da tanışır. Daha sonra İzmir, Diyarbakır, Zonguldak, Denizli illerinde pratik sanat okulu öğretmenliği ve idareciliği yaparak 1982 yılında emekli olup memleketi Elazığ'a yerleşmiştir.

Emeklilik sonrası Elazığ'daki kültürel faaliyetlerin öncülüğünü yaparak arkadaşlarıyla birlikte Yeni Çağ gazetesini çıkarmaya başlar. 1992-1993 yıllarında birkaç arkadaşıyla birlikte Fırat Şiir Akşamlarını organize eder. Fırat şiir Akşamları 1995 yılından itibaren Hazar Şiir Akşamları adıyla günümüze kadar her yıl düzenlenmektedir. Şeref Tan, şiirlerini Elazığ'ın kültür tarihi bakımından önemli olan Turan, Yeni Çağ, Uluova, Nurhak ve Fırat gazetelerinde yayımlamakla kalmaz; aynı zamanda, Fırat Havzası Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığını da yürüterek Elazığ'ın basın hayatına önemli katkılarda bulunur. Bu güçlü şair, 28 Kasım 1995 tarihinde ani bir rahatsızlık sonucu vefat etmiştir.

Şeref Tan, Harput şairleri içerisinde yetiştiği coğrafyayla sıkı bağları olan ender şairlerden birisidir. Uzun yıllar gurbette kalması bu güçlü şairin yaşadığı coğrafyaya çok güçlü bağlarla bağlanmasına yol açmıştır. Bunu kendisi de bir konuşmasında ifade etmektedir: “Harput şivesini ve yöresel deyişleri şiirde benden daha iyi kullanan yoktur. Ama ne gariptir ki bu tür şiirlerimin hepsi de Elazığ'dan uzakta olduğum dönemlerde yazılmıştır. Elazığ'da olduğum zaman ne hikmetse bu tür şiirleri yazamıyorum” (Soğukpınar 1996: 3). Kendisi, sanatkârların çoğunlukta olduğu bir aileden gelmektedir. “Harputlu Rahmi ile akrabalık bağlarının oluşu yönünden ırsî his ve duygu bağlarının, dolayısıyla şairlik vasfının bulunması tabiidir.” (Onur, 1997: II). Yine Elazığ yöresi folklorunda meşhur olan Hadi Harput'a Gidek şiirinin şairi İshak Refet Acaralp'la aynı soydan gelişi şairliğin onda ırsî olduğunu göstermektedir. Bunun dışında Hacı Hayri Bey, Şirinzade Muallim Sadi, Sefer-zade Hacı Raşit Efendi ve Kanbalak-zade Hazmi Efendi gibi yörenin maruf şairlerine nazireler yazması, onun Harput yöresi şiirini yakından takip ettiğini göstermektedir. Ancak onun şiirlerinde asıl etkili

¹ Doç. Dr. Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl. Öğretim Üyesi

isimler Elazığ Fırat dergisini çıkaran Fikret Memişoğlu ve destan şairi Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'dur. Bu iki şairin şiirlerinde etkili olan isimse Elmas Yıldırım'dır. Elmas Yıldırım, gerek Şeref Tan'ın gerekse Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'nun etkilendikleri en önemli isimdir. Rusya'nın Azerbaycan'ı işgali üzerine Azerbaycan'dan kaçarak Türkiye'ye sığınan ve uzun yıllar Elazığ ve yöresinde nahiye müdürlüğü yapan Azerbaycanlı bu değerli şair, Elazığ ve yöresinde modern şiirin kurulmasına büyük bir katkıda bulunmuştur. Onun Hüseyin Cavit, Ziya Gökalp ve Hüseyin Nihal Adsız etkisiyle yazdığı şiirleriyle Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu ve Şeref Tan'ın şiirleri karşılaştırıldığı takdirde bu etkilenmenin bütün yönleriyle açığa çıkarılacağına inanmaktayız. Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, bu etkilenmeyle milli romantik duyarlığa yönelmiş ve Türkiye Türkçesinin İstanbul ağzını kullanmıştır. Şeref Tan ise milli romantik duyarlığı mahalli söyleyişle birleştirmeyi tercih etmiştir. Şeref Tan'ın bu tavrında, Elazığ'dan uzakta yaşamasının ve Fikret Memişoğlu'nun tesirinin önemli bir rolü vardır. Harput ağzına ait özellikler, onun şiir iklimine en tabii halleriyle girmektedir. Şair, söylem biçimini Harput ağız özellikleriyle o kadar başarılı bir biçimde kaynaştırmıştır ki bir bakıma bu tür söylem biçimi onun şiirinin olmazsa olmazı haline gelmiştir.

SİSLER ARASINDA

Ağız, burun бүрүкленmiş, oyalı çit başında,
Saçlar dögi, topbuğunu, galem oyni gaşında
Müşabağınasında son olarak gördüğüm
Gül üstünde çiğ tanesi dökülen gözyaşında
(1997: 11)

Harput ağzının bin yıllık ahengi, kullanılan kelimeler aracılığıyla şiirin ses kâinatında hükmünü sürdürmektedir. Gerek anlam gerekse ses düzeni bakımından birbirleriyle uyum içerisinde olan bu mısralarda yöresel ağzın başarılı bir biçimde yerel imajlar oluşturma yeteneği sergilenmektedir. "Ağız ve burnun бүрүкленmesi", "galemin gaşda oynaması" ibareleri, imge anlayışı bakımından özgündür. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Harput ağzına dair yapılacak bütün çalışmaların yolu Şeref Tan'ın şiirlerinden geçmektedir. Şeref Tan'ın şiirlerini topladığı *Hadi Harput'a Gidek* (Tan 1997: 201 s) isimli şiir kitabı, Zülfi Güler'in *Harput Ağzı* ve Nadir İlhan'ın *Elazığ Ağzı* isimli akademik çalışmalarının müracaat etkileri ilk kitaptır. *Hadi Harput'a Gidek* kitabının sözlük kısmı (ss. 195-201) Harput ağzında kullanılan yöresel kelimelerin önemli bir dökümünü yapmaktadır. Şeref Tan'ın sehl-i mümtenin en güzel örneklerden birisini verdiği aşığıdaki mısraları;

Ot geldim palah gidim boşa geçti bu ömür
Garşı koymah mümkün mü, yuhardan geli emür
(s. 18)

Harput insanının hayat ve ölüm arasındaki ömrünü tevekkül ve rıza ekseninde değerlendirdiğinin en güzel örneğidir. “Palah”, garşı goymah” ve “yuhardan” kelime ve kelime gruplarının yüreğimizi bütün yönleriyle kuşatarak akciğerlerimize doğru bütün samimiyetleriyle inmeleri, bu kelimelerin Harput insanın ruh iklimindeki yerini göstermektedir. Harput insanı, bir şeye inanıyorsa onu bütün samimiyetiyle kendisine mal etmektedir. Bu samimiyeti onun kelime ve cümle düzeyindeki vurgulama biçiminde görmek mümkündür. Bunun en güzel örneklerinden birisi Şeref Tan’ın şiirlerinde sık sık kullandığı “gadan alam” ibaresidir. Bir başkasının günahını ve kötü kaderini yüklenecek kadar fedakârlık kokan bu ibareyi, Harput insanının günlük konuşmasında her an duyabilmek mümkündür.

Şeref Tan’ın şiirlerinde Harput’a dönük imgelerin büyük bir kısmı, özlem duyulan geçmiş hayatın ve bu hayatın içerisindeki geleneksel sahnelerin canlandırılmasıyla yeni hayat tarzımızın eleştirisi şeklindedir.

ACIMAK

Şimdinin çağaları
Ne mozik çevirmesini,
Ne aşuğh oynamasını büliler.
Sağ sakka nedür ? desen
Üzen bakıp güliler.
Ne huyladacak bir deli,
Ne matal söliyecek “nene” buliler
Otiriler televizyonun karşısına pum guşu gibi
Ona baha baha şaş beş oliler
Dillerinde yabancı dizilerden
Reklamlardan aşırılmış birkaç söz
Papağan gibi onları söliler
(s. 16)

Eski hayatımızın çocukluğuna dönük “mozik çevirmek”, “aşık oynamak” gibi oyun sahneleriyle masal anlatma geleneğimizin hatırlatıldığı bu şiirde, yeni hayat tarzımızın tek düzeliği anlatılmaktadır. Eskinin yüceltilmesi ve yeninin eleştirisinin yapıldığı bu şiir, eski hayat sahnelerine ait bir dizi imge üzerine kurulmuştur. Papağanlaşmak, bir bakıma sıradanlaşmak ve anlamlı hiçbir şey üretmemektir. Şiir içerisinde isimleri

zikredilen oyunların yanı sıra “büliler”, “nedür”, “güliler”, “buliler”, “otiriler”, “oliler”, “söliler” eylemleriyle “üzen, “nene”, “pum guşu”, “şaş beş” gibi yöresel isimlendirmeler ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Bütün bu kelimelerle nesc edilen (dokunulan) şiir, atmosfer bakımından tam bir Harput yöresi şiiri olma özelliğini kazanırken eskinin anlatımı, şairin belleğinde bir düş izlenimini vermektedir. Kendisine yabancılaşan şimdiden kaçan özne, geçmiş zamana dönmenin imkânsızlığını görünce bu yitirilmiş zamanı, şiirin dünyasında yeniden inşa etmeyi tercih etmektedir.

DÜŞ GİBİ

Boz başak, sarı sıcak buluşanda
Gedekler bir tutam balçık,
Tosunlar söğüt gölgesi için vuruşanda...
Mavi gökten bulutların
Paharlardan suların çekildiği
Yorgun akşamlarında
Kubbesine yıldızlar serpildiği
Yaz günlerinin özlemi,
Çok çok gerilerde kalan yıllarda
Çiçek açmış pişotların
Çeper altlarının gizemi
Karpuz kabuğundan
Kağnılar yaptığımız
Çiftli fişnelerden kulaklarımıza
Küpeler taktığımız,
Geleceğe güven ve umutla baktığımız
Günler haniya...

(s. 17)

Harput yöresindeki köy hayatına yönelik imgelerin egemen olduğu bu şiirde, şair, çocukluk günlerine duyduğu özlemini ve o dönemin hayat sahnelerini özgün imgeler halinde anlatmaktadır. Doğal hayatın egemen olduğu eski yaşama biçimi, şiirin kanatlarında yeniden yükselmektedir. İşte Şeref Tan'ın şiirlerini Harput yöresi insanına sevdiren en büyük sebep budur. O, geçmiş hayat tarzını okuyucusunun bilinçaltında canlandıracak kelimelerle anlatarak onu, mazinin bu kayıp ülkesine davet etmektedir. Böylece Harput yöresi insanı, onun şiirlerinde geçmişle temasa geçerek yokluğun yurduna yuvarlanan eski hayatlarını yeniden deneyimlemektedir. Bu vesileyle okuyucu geçmişini yaşadıkları zamanda yeniden tecrübe etmek şansını yakalarken şair de bu tecrübeye dahil bir insan olmanın verdiği hazla yanmaktadır. Bütün mesele, bu tecrübeyi başarılı bir biçimde şiirin

dünyasına taşımakta yatmaktadır. Yöresel iklimi bu kadar başarıyla canlandırmak, Şeref Tan'ın en büyük özelliğidir. Şairin kolektif bilinçdışından seçtiği bütün imgelerin yöresel menşeli oluşu düşündürücüdür. Bu, onun yaşadığı yöreye karşı duyduğu büyük özlemini ve sevgisini göstermektedir.

Şeref Tan'ın şiirleri sadece bu yönüyle değil, bir başka yönüyle de önemlidir. Jan Asman'ın belirttiği gibi; “kültürel kaynaklar tekrarlanmadıkça korunmaları ve canlandırılmaları mümkün değildir” (Assmann 2001: 91-92). Bu da geçmiş ve şimdi arasında *kayan boşluk* dediğimiz bir hafıza kaybına yol açmaktadır. İşte şiir, kendi söylemi içerisinde kültürel formları tekrarlayarak koruduğu gibi; aynı zamanda, canlı tutmayı sağlayan bir işleve sahiptir. Şeref Tan'ın şiiri, bu yönüyle yerli ve milli kültürün korunması adına önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

UYARI

Bizim höllüklere belenmemişsen,
Avreş'den, halay'dan dad alamazsın.
Gurbet saradında elenmemişsen,
Dost yüzü görünce şad olamazsın.

Hasret ataşında gavrulmamışsan,
Diyardan diyara savrulmamışsan,
Derviş gibi dönüp yorulmamışsan...
İhvan meclisinde ad alamazsın.

(s. 38)

Gurbetin bilemediği şair, Harput yöresine ait her figürü canlandırmak adına şiirine taşımaktadır. Gerisi bir bahanedir. İlgili şiirde; Harput yöresinin *Avreş* ve *Halay* gibi halk oyunları dile getirilerek beden diline ait bir değerün unutulması önlenmeye çalışılmaktadır. Şair, yazılı ve sözlü kültüre ait her değeri, şiirin dünyasında yeniden canlandırarak bir Harput kompleksi kurmaktadır. Bütün mesele canlandırarak korumak ve devam ettirmektir. Diliyle, diniyle, peyzajı, musikisi ve yaşama biçimiyle Harput yöresinin bin yıllık birikimi, Şeref Tan şiirinin omurgasını oluşturmaktadır. Şeref Tan, bir bakıma unutulmaya yüz tutmuş bir kültürün haritasını yeniden çizerek unutulmaktan alıkoymaktadır. O'nun şiiri, Harput insanının ebediyete kadar içerisinde yaşamak istediği rüyasının ta kendisidir.

ÇAYDA ÇIRA

Asırların feryadı döküldü gıratadan,
 Kalbimizin vuruşu duyuldu darbukadan.
 Süzülürken civanlar meydana teker teker
 Şavkıyan Elazığ'dır, şimdi "Çaydaçıra"dan.
 Eriyen damla damla mum değil gözyaşdır
 Harput akşamlarından kalan son hatıradan.

(...)

Çinler iç geçirmenin ürperişi içinde
 Dalgaların kıyıya vuruşudur deryadan.
 Kenküller savrulmakta bir gençlik rüzgârında
 Heyhat ki; zaman akıp devran döner durmadan.
 Biz de delikanlıyken yakardır adak mumu
 Elimizden aldılar tabakları sormadan.
 Bu oyun hiç bitmesin, bu ateş hiç sönmesin,
 Birlik ruhu tutuşsun bizim "Çaydaçıra"dan (s. 2)

Türk İslâm düşüncesinin bir seremonisi niteliğindeki bu şiirde, görsel ve sessel teknikler Harput yöresine ait geçmiş ve şimdinin anlatımını başarılı bir biçimde gerçekleştirmektedir. Otantik yapı, bütün figürleriyle ve ağız özelliklerinin en can alıcı örneklerine bürünerek şiirin ikliminde yeniden vücut buluyor. Böylece taşta yıkılan Harput, sözün iklimiyle yeniden vücut buluyor. Çünkü şair, Elazığ'daki birlik ruhunun geçmişin değerleriyle kurulacağına inanmaktadır. Ona göre; din, dil, musiki ve mimarinin hepsi, bu amaca hizmet etmektedir.

O, bu çalışmalarını yaparken hiç kimseden hiçbir şey beklememiştir. "Dervişler yaptıklarının karşılığını nasıl Allah'tan beklerse o da öyle yaptı. Kimseden methiye beklemedi. Hep azla iktifa etti. O, bir sanat dervişi olarak yaşamayı tercih etti." (Tan, 2000: 150).

Akrabası olan emekli öğretmen İshak Rafet Acaralp'ın aşağıda iki kıtasını aldığımız *Hadi Harput'a Gidek* şiirine;

HADİ HARPUT'A GİDEK

İshak Rafet Acaralp

Yağız atı bağladım tarladaki gazzuğa
 Toplanın çağalarım hep gidek Elazığ'a

Tefo, İbo, Gakkom gil, Mamoş'u al sen de gel
Dipsiz Göl'le, Şorşorun arasındaki bağa.

Çayırılığa yığılın, tut dibinde çoç edek,
Hasavana tökülen tutları hap hap edek
Domatesnen balcanı doğramıştım güvece
Bişsin onu da yiyek, sonra Harput'a gidek. (s. 110)

nazire olarak yazdığı *Harput'a Gidek Nedek* şiiri, virane Harput'un olumsuzluğu karşısında onu çok seven şairin ruhsal durumunu göstermesi bakımından önemli bir şiirdir.

HARPUT'A GİDEK NEDEK

Şeref Tan

Yağız atı sal dayı tarladaki gazzuhdan
Eski dadlar yoh olmuş sevgili Elazığ'dan.
Tefo, İbo, Gakkom gil hepsi hatıra oldu
Bülbül sesi kesildi Şorşor'daki o bağdan.

Çayırılığa yığılan çoç eden biz değülük.
Hasavandaki dutu hap eden biz değülük.
Domatesnen, Balcanın dadı, duzu galmamış
Güveç yeyip Harput'a giden de biz değülük.

Yarıçavuş Suyu'nun yalavuz adı kalmış,
Harput ververan olmuş oncaki yadı kalmış.
Arap Baba, Feth Ahmet hepsi bize darılmış
Sarahatun boşalmış Allah feryadı kalmış.

İri Güllü güzelmiş velakin biz görmedik,
Cimşit Hemamındaki sefayı... biz sürmedik.
Bi zaman Nesibe'miş Çatalkaya dilberi
Bize Müsebiya'nin bile değmedi eli.

Mezire'de el ele veren yaren kalmamış
Hacı Serçe, Arpacı, Şedele, Hacı Baloş,
Kışoğlu, Hacı Kaya, Asım Çötelioglu
Kubbede bir seda bir hoş hatıra kalmış

(s. 112)

Harput'un topografyasına ait bir değerlendirme yapmak isteyen her araştırmacının yolu Şeref Tan'ın şiirlerinden geçmektedir. Yer adları, oyun adları, halk oyunlarının adları, bütün bunların dışında Harput'un dününü kuranların isimleri kadın ve erkek ayrımı yapılmaksızın onun şiirlerinde seyr ü sefer yapmaktadır. "Şeref Tan, şiir kültürü bakımından mahalli dile ve öğelere bağlanmak yerine genel dile yaslansaydı, Türk edebiyatının güçlü şairlerinden birisi olma şansını yakalayabilirdi" (Ahmet Buran v.d.2007: 184).

Jaymes Joyce, *Ulysses* isimli eseri için bugün genel bir ibare haline gelen çok güzel bir cümle kullanmaktadır: "Bir gün Dublin yıkıldığında bu kitaba bakılarak yeniden kurulmasını istedim." Harput ikliminde bu görevi üstlenecek iki önemli kitap bulunmaktadır. Bunlardan birincisi İshak Sunguroğlu'nun *Harput Yollarında* isimli eseri ki yazar bu işi nesirle yapmayı tercih etmiştir. İkincisi ise Şeref Tan'ın *Hadi Harput'a Gidek* isimli şiir kitabıdır. Şeref Tan, bu işi şiirle yapmayı tercih etmekle daha zor olanı tercih etmiştir. Onun büyüklüğü de buradan geliyor.

Şeref Tan, şiir kültürü, söylem biçimi ve mısra kurma kabiliyeti bakımından güçlü bir şairdir. Ancak o, şiirinde Harput yöresine ait yerel öğeleri ön plana çıkarmayı tercih etmiştir. Bir şair için bu sakıncalı bir tutumdur. Ancak onun bu tercihi saygı duymamak elde değildir. Yaşadığı yöreye karşı duyduğu büyük sevgi, evrensel temalar yerine yöresel imgeleri kullanmasına vesile olmuştur. Ancak dili kullanma biçimi ve mısra mimarisi bakımından Türk edebiyatında yer alabilecek kadar başarılı bir şairdir. Bunun için Harput ve onun asma katı olan Elazığ var oldukça onun şiiri de var olacaktır.

KAYNAKLAR

- Tan, Şeref (1997). Hadi Harput'a Gidek, Elazığ: Çağ Ofset Matbaacılık
- Soğukpınar, Abdullah. "Harput Ağzını Çok İyi Kullanırdı", Yeni Çağ Gazetesi (Şeref Tan Özel Sayısı), Elazığ: 25 Kasım 1996, Yıl:1, S. 1, s. 3
- Onur, Mustafa Naci (1997). "Harputlu Şair Şeref Tan", Hadi Harput'a Gidek, ss. II-VIII, Elazığ: Çağ Ofset Matbaacılık
- Jan Assmann (2001). Kültürel Bellek, çev.: Ayşe Tekin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Tan Ailesi (1997). "Şeref Tan'ın Hayatı", Hadi Harput'a Gidek, ss. IX-XVIII, Elazığ: Çağ Ofset Matbaacılık
- Buran, Ahmet. Ali Yıldırım, Tarık Özcan (2007). "Şeref Tan", Harput'tan Hazar'a Elazığlı Şairler, Elazığ Belediyesi Yayınları Elazığ Kitaplığı Serisi-1, ss. 184-186